

11. «Πορνεία της γλώσσας: Ο Μπένγιαμιν για τη μετάφραση και η ανάγνωση του Ντερριντά», Αγγελική Σπυροπούλου (επ.), *Βάλτερ Μπένγιαμιν, Εικόνες και μύθοι της νεωτερικότητας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2007, σελ. 44-66.

Αγγελική Σπυροπούλου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΕΝΓΙΑΜΙΝ
ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΥΘΟΙ
ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

© Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2007

ISBN: 978-960-221-380-3

Διορθώσεις: Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος
Στοιχειοθεσία, σελιδοποίηση: Γ. Κρούσκου, Line Art

Κεντρική διάθεση:

Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Σόλωνος 133, 106 77 Αθήνα,

☎ 2103806305, 2103821813, fax 2103838173

e-mail: alexcom@otenet.gr – <http://www.alexandria-publ.gr>

Βιβλιοπωλείο στη Στοά του Βιβλίου:

Πεσμαζόγλου 5 / Σταδίου 44, 105 64 Αθήνα, ☎ 2103311719

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Εισαγωγή: Η μυθική νεωτερικότητα του Βάλτερ Μπένγιαμιν.. 11

I. ΕΜΠΕΙΡΙΑ, ΓΛΩΣΣΑ, ΚΡΙΤΙΚΗ

ΚΟΣΜΑΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ

Για την έννοια της εμπειρίας στον Βάλτερ Μπένγιαμιν 31

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΓΚΡΙΩΤΗΣ

Πορνεία της γλώσσας: Ο Μπένγιαμιν για τη μετάφραση
και η ανάγνωση του Ντερριντά 44

ANDREW BENJAMIN

Πλαισιώνοντας τις εικόνες, υπερβαίνοντας τα σημάδια.
Ο Μπένγιαμιν «Περί ζωγραφικής ή σημεία και σημάδια» 67

II. ΝΕΩΤΕΡΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΜΥΘΕΥΣΗ

HOWARD CAYGILL

Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και ο ρομαντισμός 93

ΜΑΡΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Προέλευση του γερμανικού δράματος: Εισαγωγικές
παρατηρήσεις σε ένα αλληγορικό *experimentum crucis* 108

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ

«Σαν αστέρι χωρίς ατμόσφαιρα»: Αλληγορική μελαγχολία,
μνήμη και εμπειρία στον Μπένγιαμιν και τον Μπωντλαίρ 128

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΑΝΤΗΣ

Μπένγιαμιν και Αντόρνο. Η έννοια του μύθου μέσα από
τη μορφή του Οδυσσέα 148

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Μπρεχτ, Κάφκα, Μπένγιαμιν: Η μιμητική της χειρονομίας,
η παρέμβαση της ιστορίας 169

III. ΠΟΛΗ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ

SIGRID WEIGEL

Η τέχνη και η αίσθηση των φωτογραφικών
και κινηματογραφικών εικόνων: Η λεπτομέρεια στη θεωρία
του Μπένγιαμιν για τα οπτικά μέσα 199

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΕΜΑΣ

Μαζική κουλτούρα και τεχνολογίες μαζικής επικοινωνίας
στο έργο του Μπένγιαμιν 226

ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Εικόνα και εμπειρία της πόλης στον Βάλτερ Μπένγιαμιν 250

MICHAEL LÖWY

Η πόλη, στρατηγικός τόπος της ταξικής αντιπαράθεσης.
Εξεγέρσεις, οδοφράγματα και οσμανοποίηση του Παρισιού
στο *Passagen-Werk* 273

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΠΑΛΤΑΣ – ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ

Ιστορία, ιστοριογραφία και πολιτική πρακτική.
Σχόλιο στο «Θέσεις για την φιλοσοφία της ιστορίας» 292

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΥΔΑΣ

Επικαιρότητα ή μόδα: Υπεράσπιση του Μπένγιαμιν
κατά των οπαδών του 314

Εργοβιογραφία του Βάλτερ Μπένγιαμιν 339

Έργα του Βάλτερ Μπένγιαμιν στα ελληνικά 343

Ευρετήριο κυρίων ονομάτων 345

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΓΚΡΙΩΤΗΣ

Πορνεία της γλώσσας: Ο Μπένγιαμιν
για τη μετάφραση και η ανάγνωση του Ντερριντά

Τα βιβλία και οι πόρνες παίρνονται στο κρεβάτι

ΒΑΛΤΕΡ ΜΠΙΕΝΓΙΑΜΙΝ, Μονόδρομος

Απαντώντας κάποτε ο Πάουλ Τσέλαν στον αρχισυντάκτη της *Neue Züricher Zeitung*, ο οποίος, ως κριτικός, είχε εγκωμιάσει κάποια μετάφρασή του σε ποιήματα του Βαλερύ, γράφει μεταξύ άλλων και τα εξής: «Αναλογιστείτε, αξιότιμε κ. δρ. Βέρνερ Βέμπερ, το πολυσύλλαβο, το δυσ-σύλλαβο [das Schwersilbige] των γερμανικών σε σχέση με τα γαλλικά. Το ότι κατόρθωσα να αντεπεξέλθω με την πρόσθεση μίας και μοναδικής συλλαβής, δηλαδή να πραγματώσω ξανά αυτό που έγινε λέξη στα γαλλικά στην –ποιητική– του κυριολεξία είναι κάτι που το οφείλω –συγχωρέστε αυτήν την έμφαση–, το οφείλω ... στους θεούς».¹ Αν ο αποδέκτης της επιστολής του Τσέλαν είχε υπόψη του τη μεταφραστική θεωρία του Βάλτερ Μπένγιαμιν, σίγουρα θα ήταν πρόθυμος να δικαιολογήσει αυτήν την έμφαση. Φαίνεται ότι η απαίτηση μιας «ποιητικής κυριολεξίας» συνεπάγεται αναγκαστικά την επίκληση μιας υπερβατικής, μιας απρόσιτης και ακατάληπτης αρχής, κάποιου Θεού, ή κάποιων θεών. Ο Ντερριντά κάνει ρη-

Ο Γιώργος Σαγκριώτης είναι συνεργάτης του Ευρωπαϊκού Κέντρου Μετάφρασης Λογοτεχνίας και των Επιστημών του Ανθρώπου.

1. Στο Άξελ Γκέλχαους, «Υπηρεσία πορθημέα. Η ποιητολογία της μετάφρασης του Πάουλ Τσέλαν», *Νέα Εστία*, τχ. 1760, Αθήνα, Οκτώβριος 2003, σ. 460.

τά λόγο για «θεολογία της μετάφρασης»,² ενώ στο κείμενό του για την *Αποστολή του μεταφραστή*, ήδη στις πρώτες γραμμές, ο Μπένγιαμιν καταθέτει την αντίληψη αυτή με τρόπο απερίφραστο: «Αλλά αυτό που υπάρχει σ' ένα λογοτεχνικό έργο πέραν του μηνύματός του», ρωτά ο Μπένγιαμιν ρητορικά –κι ακόμη κι ο κακός μεταφραστής παραδέχεται ότι αυτό είναι το ουσιώδες– «δεν θεωρείται άραγε εν γένει και το ασύλληπτο, το μυστηριώδες, το ποιητικό;» Και έρχεται αμέσως να συμπληρώσει το ερώτημα: «Κάτι που ο μεταφραστής μπορεί ν' αναπαραγάγει κάνοντας και ο ίδιος ποίηση».³ Η ιδιαίτερη απαίτηση της μετάφρασης μοιάζει επομένως να εξαρτάται αφενός από μια ασύλληπτη, *quasi*-θεολογική αρχή και από την άλλη η αρχή αυτή μοιάζει να ταυτίζεται με την αρχή της ποίησης. Και φαινομενικά δεν είναι μακρύς ο δρόμος από αυτήν την τοποθέτηση ως την υιοθέτηση του κοινού εκείνου μεταφρασεολογικού τόπου, σύμφωνα με τον οποίον αρμοδιότητα, ικανότητα, δικαίωμα στη μετάφραση, τη λογοτεχνική ή ποιητική μετάφραση έχει εκείνος μόνο που είναι ήδη ποιητής.

Στην πραγματικότητα βέβαια ο Μπένγιαμιν, και υπό την προϋπόθεση ότι εξετάζει κανείς το εν λόγω κείμενο ως θεωρία της μετάφρασης υπό τη στενή έννοια, υποστηρίζει ακριβώς το αντίθετο. Τελείως διαφορετικά απ' ό,τι θα αρεσκόταν να διαβάσει κανείς τον Μπένγιαμιν με φιλολογίζουσα ευαισθησία, ο ίδιος θεωρούσε πως «όσο περισσότερο η μετάφραση σημαντικών έργων έχει τη φιλοδοξία να ανυψώσει την τεχνικά βοηθητική της λειτουργία σε μια αυτόνομη μορφή τέχνης, τόσες λιγότερες πιθανότητες έχει να επιτύχει».⁴ «Ούτε καν η ιστορία», γράφει, «υποβάλλει τη συμβατική προκατάληψη σύμφωνα με την οποία υποτίθεται ότι οι σημαντικοί μεταφραστές είναι λογοτέχνες και οι ασήμαντοι λογοτέχνες μικρής βαρύτητας μεταφρα-

2. Βλ. Jacques Derrida, «Theologie der Übersetzung», στο *Übersetzung und Dekonstruktion*, Suhrkamp, (επιμ.) Alfred Hirsch, Φρανκφούρτη, 1997, σ. 15 κ.ε.

3. Walter Benjamin, «Η αποστολή του μεταφραστή», μτφρ. Γιώργος Σαγκριώτης, *Μετάφραση '03*, τχ. 9, Αθήνα, Δεκέμβριος 2003, σ. 136.

4. Walter Benjamin, «[La Traduction – Le pour et le contre]», στο Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften*, τόμος VI, Suhrkamp, Φρανκφούρτη, 1991, σ. 159. (Στο εξής *GS* ακολουθούμενο από τον αριθμό του τόμου.)

στές».⁵ Με τρόπο ρητό και απαραγνώριστο εκφράζει ο Μπένγιαμιν το ίδιο περί το μέσο του κειμένου, όταν κάνει λόγο για τη διαφορετική συγγραφική πρόθεση και για τη διαφορετική σχέση προς τη γλώσσα μεταξύ πρωτογενούς λογοτεχνικού έργου και μετάφρασης.⁶ με τρόπο πιο έμμεσο αλλά εξίσου σαφή λίγες γραμμές πιο κάτω από το πρώτο παράθεμα, σε μια από πρώτη άποψη απλή και αυτονόητη πρόταση, όταν γράφει ότι «η μετάφραση είναι μια μορφή».⁷ Μορφή, αφενός με τη γενική έννοια της φόρμας, του συγγραφικού είδους, το οποίο οριοθετείται ευδιάκριτα και οριστικά από τα υπόλοιπα. Μορφή αφετέρου με την ειδική ρομαντική έννοια, όπου από μόνη της δίνει ένα ορισμένο, ιδιαίτερο περιεχόμενο. Τον Ιούνιο του 1917, ο Μπένγιαμιν πληροφορεί τον Σόλεμ ότι «για πρώτη φορά εμβαθύνει στη μελέτη του ρομαντισμού».⁸ Καρπός αυτής της μελέτης, που αναφέρεται στον πρώιμο ρομαντισμό της Γένας, «το άπειρο βάθος και την ομορφιά του οποίου» ο Μπένγιαμιν διακηρύσσει «σε σύγκριση με κάθε ύστερο ρομαντισμό»,⁹ θα είναι η διδακτορική του διατριβή με θέμα την έννοια της κριτικής της τέχνης στον γερμανικό ρομαντισμό. Τις πηγές της έννοιας αυτής εντοπίζει ο Μπένγιαμιν στη *Θεωρία της επιστήμης* του Φίχτε και συγκεκριμένα στη σύλληψη του αναστοχασμού ως μιας γνώσης, όχι των αντικειμένων, αλλά της ίδιας της γνώσης, μιας μορφής που δεν αναφέρεται σε ένα περιεχόμενο, αλλά στην ίδια τη μορφή ως περιεχόμενό της.¹⁰

Αυτόν τον «ριζικό μυστικιστικό φορμαλισμό»¹¹ του Φίχτε μεταφυτεύουν οι Ρομαντικοί από το Εγώ στη σφαίρα της τέχνης, συνδέοντας την έννοια του αναστοχασμού με εκείνη της κριτικής. Κατά τον Φρίντριχ Σλέγκελ, η κριτική δεν συνιστά μια εξωτερική υποκειμενική αξιολόγηση του έργου τέχνης αλλά εκδίπλωση με τη μεσολά-

5. *Ο.π.*, σ. 142.

6. Βλ. *ό.π.*, σ. 142-143.

7. *Ο.π.*, σ. 136.

8. Walter Benjamin, *Briefe*, Suhrkamp, Φρανκφούρτη, 1993, σ. 137.

9. *Ο.π.*, σ. 138.

10. Βλ. Walter Benjamin, «Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik», *GS I. 1*, *ό.π.*, σ. 20/21.

11. *Ο.π.*, σ. 21.

βηση της τέχνης ενός σπέρματος που ενυπάρχει στο έργο και συγκεκριμένα στη μορφή του ως αναστοχασμού. Καθώς, σύμφωνα με την πρώιμη ρομαντική θεωρία της τέχνης, η μορφή του έργου τέχνης, αντί να αποτελεί το μέσο της έκθεσης του περιεχομένου του, αποκρυσταλλώνει τον εσωτερικό του αναστοχασμό, την «αντικειμενική νομοτέλεια»¹² στην οποία το υποτάσσει η τέχνη, συνιστά την αρχή της ενότητας και της ολοκλήρωσης, την ίδια όμως στιγμή την αρχή του περιορισμού και της τυχειότητάς του. Έναντι της ιδέας της τέχνης, το κάθε μεμονωμένο έργο είναι, όπως υποστηρίζει ο Νοβάλις, «ατελές», η δε τελείωσή του, η μεταμόρφωση της μορφής του στο απόλυτο της τέχνης, προβάλλει ως το καθήκον της εμμενούς κριτικής του, στην οποία ωθεί το ίδιο βάσει του αναστοχαστικού χαρακτήρα του. Με την ίδια όμως αποστολή της απολυτοποίησης του έργου είναι επιφορτισμένη κατά τον Νοβάλις και η μετάφραση, η οποία δεν αποδίδει το πραγματικό έργο αλλά το ιδεώδες του.¹³ Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται, υποθέτει ο Μπένγιαμιν για «μια μεσολαβητική διαρκή μεταφορά του έργου από τη μια γλώσσα στην άλλη».¹⁴ Το πρόγραμμα της σύλληψης των μορφών της τέχνης ως γλωσσών απαντά στο έργο του Μπένγιαμιν ήδη στα 1916, στο πλαίσιο των πρώτων έντονης εβραϊκής απόχρωσης γλωσσοφιλοσοφικών του αναζητήσεων.¹⁵ Αλλά και για τον Φρίντριχ Σλέγκελ το αίτημα της «σύνδεση[ς] μεταξύ απείρου και πεπερασμένου», την οποία επιτελεί η κριτική, «είναι περισσότερο ζήτημα της Καμπάλα παρά της φιλοσοφίας».¹⁶

Η απήχηση της ρομαντικής θεωρίας περί αναστοχασμού είναι άμεσα εμφανής και στο κείμενο του Μπένγιαμιν για τη μετάφραση. Μολονότι αξιολογεί πλέον τη μετάφραση ως σπουδαιότερη της κριτικής της τέχνης, διατηρεί αλώβητη τη ρομαντική σύλληψη σύμφωνα

12. *Ο.π.*, σ. 83.

13. *Βλ. ό.π.*, σ. 70.

14. *Ο.π.*.

15. *Βλ. Walter Benjamin, «Über Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen», στο GS II. 1, ό.π.*, σ. 156.

16. Hans Heinz Holz, «Idee», στο *Benjamins Begriffe*, (επιμ.) Michael Opitz και Erdmut Wizisla, Suhrkamp, Φρανκφούρτη, 2000, τόμος 2, σ. 457, υπ. 32.

με την οποία στην αναστοχαστική κίνηση εδράζεται ο «ζωντανός χαρακτήρας της συνάφειας»¹⁷ και αποδίδει στους Ρομαντικούς και την πρακτική τους μια «αίσθηση της ουσίας και του κύρους της συγκεκριμένης μορφής».¹⁸ Η έννοια της ζωής στο έργο του Μπένγιαμιν έλκει βεβαίως την καταγωγή της κατά μείζονα λόγο από τη φυσική φιλοσοφία του Γκαίτε, τη θεωρία του οποίου για το έργο τέχνης φέρνει σε αντιδιαστολή με την αντίστοιχη των Ρομαντικών, καθώς ο Γκαίτε θεωρούσε αδύνατη την κριτική των έργων, υπερασπιζόμενος μια σύλληψη σύμφωνα με την οποία η φύση συνιστά το αρχέτυπο της τέχνης. Η ύστερη παρατήρηση του Μπένγιαμιν, κατά την οποία η έννοια του «πρωταρχικού φαινομένου» [Urhänomen] του Γκαίτε οφείλει να μεταφερθεί από το πεδίο της φύσης σε εκείνο της ιστορίας¹⁹ προεικάζεται κατά ρητό τρόπο στο δοκίμιο για τη μετάφραση με τον ισχυρισμό ότι «το φάσμα της ζωής πρέπει να προδιορίζεται με αφετηρία την ιστορία και όχι την φύση».²⁰ Τον χαρακτηρισμό του αρχέτυπου [Urbild], που στη διατριβή αναφέρεται στη θεωρία της τέχνης του Γκαίτε,²¹ επιφυλάσσει έτσι εδώ ο Μπένγιαμιν σε ένα μεταφραστικό έργο, αυτό του Χαίλντερλιν.²²

«Στη ρομαντική τέχνη [...], όχι μόνο είναι δυνατή και αναγκαία η κριτική, αλλά αναπότρεπτα η θεωρία της περιέχει το παράδοξο μιας υψηλότερης αξιολόγησης της κριτικής παρά του έργου».²³ Όταν ο Μπένγιαμιν, λοιπόν, γράφει ότι η μετάφραση αποτελεί μορφή, διακηρύσσει μια ορισμένη αυτονομία, μια ορισμένη ανεξαρτησία της μετάφρασης, διακηρύσσει με άλλα λόγια ότι και για τη μετάφραση υπάρχει μια ορισμένη αυθεντικότητα. Ωστόσο, η μετάφραση εξ ορισμού είναι κάτι το δευτερεύον, κάτι το οποίο έπεται του πρωτοτύπου και τρόπον τινά το επαναλαμβάνει. «Η μετάφραση είναι μια μορφή», γράφει ο Μπένγιαμιν και συνεχίζει: «Για να τη συλλάβουμε ως τέτοια

17. «Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik», *ό.π.*, σ. 27.

18. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 142.

19. Βλ. Walter Benjamin, *Das Passagen-Werk*, GS V.1, σ. 577.

20. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 138.

21. «Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik», *ό.π.*, σ. 112.

22. Βλ. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 147.

23. «Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik», *ό.π.*, σ. 119.

πρέπει να ανατρέξουμε στο πρωτότυπο. Διότι σ' αυτό περιέχεται ο νόμος της καθώς περιέχεται στη μεταφρασιμότητά του». ²⁴ Το παράδοξο εδώ δεν είναι τόσο ότι ο Μπένγιαμιν επιθυμεί να σύρει μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ πρωτοτύπου και μετάφρασης, μολονότι εξ αρχής αμφισβητεί τη δυνατότητα μετάφρασης των κειμένων εν είδει μετάφρασης μηνυμάτων και πληροφοριών, όσο ότι με δεδομένο αυτόν τον διαχωρισμό σε πρότερον και ύστερον, σε πρωτογενές και δευτερογενές, το δευτερογενές, το έκτυπο τοποθετείται κατ' έναν συγκεκριμένο τρόπο στην καρδιά του πρωτοτύπου. «Αν η μετάφραση είναι μορφή», λέει ο Μπένγιαμιν, «τότε η μεταφρασιμότητα ορισμένων έργων θα πρέπει να αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό τους». ²⁵ Μπορεί επομένως «όσο καλή κι αν είναι μια μετάφραση, ουδέποτε [να] μπορεί να έχει κάποια σημασία για το πρωτότυπο», ²⁶ ωστόσο το ίδιο το γεγονός ότι πρόκειται για πρωτότυπο, ο πρωτότυπος χαρακτήρας του έργου, προσδιορίζεται, και μάλιστα ουσιωδώς, μέσω της μεταφρασιμότητάς του. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος για τον οποίο, κατά τον Μπένγιαμιν, είναι αδύνατη η μετάφραση μιας μετάφρασης, ενώ «η μετάφραση ορισμένων γλωσσικών μορφωμάτων» είναι όχι μόνο δυνατή, αλλά και «επιτακτική», ²⁷ εκφράζει μια εσωτερική απαίτηση των πρωτότυπων έργων. Σε πείσμα μάλιστα της καθιερωμένης άποψης περί του αδυνάτου της μετάφρασης των σπουδαιών λογοτεχνικών έργων, ο Μπένγιαμιν θα ισχυριστεί ότι «όσο πιο υψηλό είναι ένα έργο ως προς τη σύνθεσή του, τόσο πιο πολύ εξακολουθεί να παραμένει μεταφράσιμο [...]». ²⁸ Κατά ακριβώς αντίστοιχο τρόπο η πρώιμη ρομαντική θεωρία της τέχνης αναδεικνυε το πρόσφορο του έργου στην κριτική ως καλλιτεχνική αρετή, στο μέτρο που η δυνατότητα της εμμενούς κριτικής του πιστοποιούσε την υψηλή μορφική του συγκρότηση και ανταποκρινόταν σε μια «αντικειμενική πρόθεση» μέσα στο ίδιο το έργο που οδηγεί πέραν αυτού του ίδιου στην ολοκλήρωσή του μέσα στο άπειρο της τέχνης. «Διότι η αξία του έργου εξαρτά-

24. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 136.

25. *Ο.π.*, σ. 137.

26. *Ο.π.*

27. *Ο.π.*

28. *Ο.π.*, σ. 147.

ται αποκλειστικά και μόνο από το αν καθιστά δυνατή την εμμενή κριτική του ή όχι». ²⁹ Εξ ου και το ρομαντικό αξίωμα περί του «αδύνατου της κριτικής» –για τον Μπένγιαμιν της μετάφρασης– «του κακού» έργου. ³⁰

«Η μετάφραση είναι μια μορφή»: αυτό σημαίνει ότι το ετερόνομο διαθέτει αυτονομία. Διότι η μορφή είναι η αρχή της ενότητας και του αυτοπεριορισμού, τη στιγμή που η μετάφραση συνιστά την έξοδο από την πρωτογενή ενότητα και τη διάλυση του περιορισμού μέσω της γλωσσικής μεταφοράς. Κι από την άλλη, στο μέτρο της επιτακτικότητας της μετάφρασης, η ετερονομία συνιστά όρο της αυτονομίας του πρωτοτύπου. Αν αυτό που γράφεται στο πρωτότυπο όχι μόνο επιδέχεται αλλά και ζητά τη μετάφρασή του, αν ο πρωτότυπος λόγος όχι μόνο μπορεί αλλά οφείλει να μεταφραστεί, να εκπροσωπηθεί σε μια άλλη γλώσσα, τότε αυτή η γλωσσική υποκατάσταση, όποιος κι αν είναι ο κανόνας που τη διέπει, είναι εσωτερική, σύμφωνα με τη ρομαντική έννοια της κριτικής των έργων τέχνης. Ως ουσιώδης, η ανταλλακτική λειτουργία είναι εμμενής στην αυθεντικότητα του πρωτοτύπου. Αυτή ακριβώς η παράδοξη και παιγνιώδης κίνηση του ύστερου μέσα στο πρότερο, του άλλου μέσα στο ίδιο, του ξένου μες στο οικείο, η οποία παρεμπιπτόντως πιστοποιείται σε περισσότερα μοτίβα και σημεία του κειμένου του Μπένγιαμιν, όπως στο παράθεμα από τον Πάνβιτς ή στην παραπομπή στο «Ντιβάνι» του Γκαίτε, έχει χαρακτήρα ολοκληρωτικά φετιχιστικό. ³¹ Όχι μόνο το αντίγραφο του ζωντανού έργου προικίζεται με τη δική του ζωή, αλλά, καθώς αντιμετωπίζεται ως συνέχιση της ζωής του πρωτοτύπου, η φετιχιστική προβολή ενυπάρχει στη σύλληψη της αρχικής ζωντάνιας. Με την κριτική των έργων τέχνης η μετάφραση μοιράζεται τη λειτουργία της «θανάτωσής» τους, ³² για την οποία μιλά ο Μπένγιαμιν όχι πλέον σε σχέση με τον ρομαντισμό, αλλά αναφερόμενος στο μπαρόκ δράμα, στο πλαίσιο της μελέτης του οποίου εξάλλου θα βρουν ολοκληρωμένη θέση οι νεανικοί

29. «Der Begriff der Kunstkritik in der deutschen Romantik», *ό.π.*, σ. 78.

30. *Ο.π.*

31. Βλ. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 146.

32. Walter Benjamin, «Der Ursprung des deutschen Trauerspiels», *G.S. I. 1*, σ. 357.

γλωσσοφιλοσοφικοί στοχασμοί του. Διότι τα δραματικά έργα του μπαρόκ «έχουν εξαρχής στη σύστασή τους την κριτική αποσύνθεση, που άσκησε πάνω τους η παρέλευση του χρόνου». ³³ Η δυνατότητα και η αναγκαιότητα της μετάφρασης επιβεβαιώνουν την «πρωτοκαθεδρία αυτού που έχει χαρακτήρα πράγματος έναντι του προσωπικού στοιχείου». ³⁴ Εξού και ο «μυστικισμός», «η μεταφυσική σοφιστεία και [οι] θεολογικές παραξενιές» ³⁵ της μετάφρασης και κατ' επέκταση όμως της γλώσσας.

Ούτως ή άλλως η έννοια της μετάφρασης βρίσκεται στον πυρήνα της γλωσσικής θεωρίας του Μπένγιαμιν ως αναπόσπαστη διάστασή της. Ήδη το 1916, ο Μπένγιαμιν θα γράψει ότι «είναι αναγκαία η θεμελίωση της μετάφρασης στο βαθύτερο στρώμα της θεωρίας της γλώσσας, διότι είναι πάρα πολύ ισχυρή και έχει πάρα πολύ εκτεταμένες συνέπειες, για να μπορεί να γίνει αντικείμενο εκ των υστέρων πραγμάτευσης, όπως ενίοτε πιστεύεται». ³⁶ Όπως είναι γνωστό σε τούτο μαρτυρείται η επιρροή των μυστικιστικών γλωσσικών φιλοσοφιών, όπως εκείνης του Χάμαν, για τον οποίο κάθε «ομιλία αποτελεί μετάφραση». ³⁷ Ο Μπένγιαμιν εν μέρει συμμερίζεται μια ανάλογη αντίληψη, κάτι το οποίο πιστοποιείται τόσο από το εν λόγω πρώιμο δοκίμιό του, όπου ισχυρίζεται ότι «όσες οι μεταφράσεις, τόσες και οι γλώσσες», ³⁸ όσο και από τη μετέπειτα ανεπτυγμένη θεωρία του για τις μη αισθητηριακές ομοιότητες [unsinnliche Ähnlichkeiten] και τις ανταποκρίσεις [Korrespondenzen]. Αν παλαιότερα μιλούσε για ένα «συνεχές των μεταμορφώσεων» ³⁹ το οποίο διατρέχει η μετάφραση, μεταβαίνοντας από τη μια γλώσσα στην άλλη, τώρα αναφέρεται σε μια «μιμητική», καθώς την ονομάζει, ικανότητα του ανθρώπου να διερμηνεύει φυσιογνωμικώς σημεία που ορίζουν

33. *Ο.π.*, σ. 357.

34. *Ο.π.*, σ. 362.

35. Karl Marx, *Das Kapital*, τόμος 1, *MEW*, τόμος 23, Dietz, Βερολίνο, 1962, σ. 85.

36. «Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen», *ό.π.*, σ. 151.

37. Johann Georg Hamann, «Aesthetica in nuce», στο *Ausgewählte Schriften*, Nicolai, Βερολίνο, 1994, σ. 9.

38. «Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen», *ό.π.*, σ. 152.

39. *Ο.π.*, σ. 151.

αισθητά ασύλληπτες ομοιότητες σε ολόκληρη τη φύση, να «διαβάζει, ό,τι δεν γράφτηκε ποτέ».⁴⁰ Ο κανόνας αυτής της καθολικής μυστικής επικοινωνίας βρίσκεται κατά τον Μπένγιαμιν στη γλώσσα, χάρη στην εγγενή μεταφραστική της ποιότητα. Οι απηχήσεις της αντίληψης αυτής φτάνουν ως τον Μπωντλαίρ, οι καταβολές της ωστόσο είναι σύμφυτες με εκείνης κάθε ονοματοποιητικής θεωρίας της γλώσσας. Αναπόφευκτα, με την απόρριψη της συμβατικής θεωρίας των γλωσσικών σημείων, προκύπτει η ανάγκη δικαιολόγησης του ονοματικού δεσμού στη βάση κάποιας υπαρκτής σχέσης. Η ονοματοποιία ζει επομένως μέσα σε μια ένταση που διαγράφεται μεταξύ του αποκλειστικού χαρακτήρα του ονόματος και της πολλαπλότητας των εκφραστικών μεταμορφώσεων, από την οποία εξίσου διέπεται η γλώσσα.

Το αιώνιο μεταφραστικό δίλημμα μεταξύ πιστότητας και ελευθερίας, που «θεωρούνταν ανέκαθεν αντιτιθέμενες τάσεις»,⁴¹ προϋπάρχει στη δομή της ανθρώπινης γλώσσας με τη μορφή του διπόλου «δεκτικότητας και αυθορμησίας», καθώς «το όνομα που δίνει ο άνθρωπος στο πράγμα στηρίζεται το πώς το πράγμα τού διαμηνύεται».⁴² Το φετιχιστικό σχήμα δεν αφορά επομένως μόνο τη σχέση μετάφρασης και πρωτοτύπου αλλά και μια εσωτερική αινιγματικότητα της γλώσσας εν γένει, την οποία ως γνωστόν ο Μπένγιαμιν απέδωσε σε πολλές από τις εργασίες του μέσα από τον όρο «του μαγικού» χαρακτήρα της γλώσσας.⁴³ Αυτή η «μαγεία της γλώσσας» συνίσταται στην αυτοαναφορικότητά της, στο γεγονός δηλαδή ότι πέραν της διαμήνυσης συγκεκριμένων «ρηματικών περιεχομένων» [verbale Inhalte], της εργαλειακής ας πούμε διάστασής της, η γλώσσα διαμηνύει και την ίδια της την «πνευματική ουσία».⁴⁴ Στο δοκίμιο για τη μετάφραση η μη-σημειωτική αυτή λειτουργία της γλώσσας εμφανίζεται υπό τον όρο του «ποιητικού στοιχείου», στον ορίζοντα όμως της γενικότερης γλωσσοθεωρητικής αντίληψης του Μπένγιαμιν αυτή η ποιητική ποιότητα

40. Walter Benjamin, «Über das mimetische Vermögen», *G.S.* II.1, σ. 213.

41. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 145.

42. «Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen», *ό.π.*, σ. 150.

43. «Το πρωταρχικό πρόβλημα της γλώσσας είναι η μαγεία της», *ό.π.*, σ. 141.

44. *Ό.π.*, σ. 142.

αντιστοιχεί στην ιδιότητα της γλώσσας να διαμηνύει [mitteilen] τον ίδιο της τον εαυτό. Έτσι, σε επιστολή του προς τον Μάρτιν Μπούμπερ, ο Μπένγιαμιν θα αντιδιαστείλει emphaticά τη μαγική, δηλαδή την «ά-μεση» [un-mittel-bar] γλώσσα, από εκείνη που χρησιμοποιείται ως μέσο, προκειμένου να υποβληθούν κίνητρα πράξης στους αποδέκτες της.⁴⁵ Τέλος, στο προγραμματικό του κείμενο *Για τη γλώσσα εν γένει και τη γλώσσα του ανθρώπου*, ο Μπένγιαμιν κάνει λόγο για μια «γλώσσα της γλώσσας»,⁴⁶ η οποία ναι μεν χρειάζεται πάντοτε μια εξωτερική αναφορά, ένα «εννοούμενο» [Gemeintes], αλλά ως διακριτός «τρόπος του εννοείν» [Art des Meinens]⁴⁷ χρειάζεται αυτήν την αναφορά μόνον ως φορέα της,⁴⁸ προκειμένου να μιλήσει για τον εαυτό της. «Η απάντηση στο ερώτημα: “τι διαμηνύει η γλώσσα;” έχει επομένως ως εξής: “Κάθε γλώσσα διαμηνύει τον εαυτό της”».⁴⁹ Η αινιγματικότητα συνεπώς της γλώσσας έγκειται στο ότι, όπως στο ερώτημα της Σφίγγας, αυτό που εννοείται είναι πάντοτε το ίδιο, παρά τις διαφορές στο επίπεδο του εννοούμενου, ακόμη όμως και μεταξύ διαφορετικών γλωσσών. Στη δυνατότητα της μετάφρασης από τη μια γλώσσα στην άλλη υποκρύπτεται αναγκαστικά ένας υπαινιγμός στην πρωταρχική ενότητά τους, τη διάλυση της οποίας ο Μπένγιαμιν συλλαμβάνει μέσω της βιβλικής αφήγησης περί του προπατορικού αμαρτήματος.⁵⁰ Με το τελευταίο πραγματώνεται η δυνατότητα απόσπασης των ρηματικών περιεχομένων και κατά συνέπεια η μετατροπή της γλώσσας σε απλό μέσο διαμήνυσής τους, εφόσον έχει απολεσθεί η μαγική κοινότητα με τα πράγματα. Αν σκοπός της μετάφρασης ήταν η απόδοση του εννοούμενου, του νοήματος του πρωτοτύπου, τότε η αποστολή του μεταφραστή θα ήταν, σύμφωνα με τον Μπένγιαμιν, ολοσχερώς αδύνατη. Εκεί όπου οι γλώσσες διαφέρουν μετά από τη βι-

45. *Briefe*, ό.π., σ. 126.

46. *Ο.π.*, σ. 144.

47. Βλ. «Η αποστολή του μεταφραστή», ό.π., σ. 140.

48. Βλ. «Über das mimetische Vermögen», ό.π., σ. 213.

49. «Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen», ό.π., σ. 142.

50. Βλ. ό.π., σ. 145 κ.ε., όπου ο Μπένγιαμιν διευκρινίζει πάντως ότι δεν αποσκοπεί σε μια ερμηνεία της Γενέσεως ούτε την εκλαμβάνει ως αποκεκαλυμμένη αλήθεια.

βλική γλωσσική σύγχυση δεν είναι στο εννοούμενο, αλλά στον τρόπο του εννοείν τους, και εκεί και μόνο μπορούν να βρουν αλληλοσυμπλήρωση στην κατεύθυνση μιας καθαρής γλώσσας που, απαλλαγμένη από το βάρος του εξωτερικού νοήματος, «δεν εκφράζει τίποτα», αλλά «αποτελεί αυτό που εννοείται σ' όλες τις γλώσσες» και μέσα της «κάθε μήνυμα και κάθε νόημα συναντούν τελικώς ένα επίπεδο, στο οποίο είναι προορισμός τους να σβήσουν».⁵¹ Θέτοντας «διαρκώς εκ νέου υπό δοκιμή την εν λόγω ιερή ανάπτυξη των γλωσσών»,⁵² η μετάφραση συμμετέχει σε μια κίνηση αναστροφής του προπατορικού αμαρτήματος, σε ένα πρόγραμμα αποκατάστασης της αυτοαναφορικότητας της γλώσσας.⁵³

Ανεξάρτητα από τις περαιτέρω τεχνικές ή και ουσιώδεις λεπτομέρειες αυτού του μεσσιανικού προγράμματος, θα πρέπει απαραίτητως να σημειωθεί ότι η αυτοαναφορικότητα της γλώσσας δεν περιορίζεται κατά τον Μπένγιαμιν μόνο σε αυτό που ο ίδιος αποκαλεί παραδείσια φάση της, αλλά και στην περίοδο μετά την πτώση, κατά την οποία η γλώσσα συρρικνώνεται στην εργαλειακή λειτουργία της, όταν, δηλαδή, «η λέξη οφείλει να διαμηνύει κάτι».⁵⁴ Διότι ακόμη και ως απλό σύστημα αυθαίρετων σημείων η γλώσσα εξακολουθεί να κρύβει μια μαγική διάσταση, μολονότι δεν πρόκειται πλέον για τη μαγεία του ονόματος, αλλά σύμφωνα με τον Μπένγιαμιν, για τη «μαγεία της κρίσης», η οποία πρωτοεμφανίζεται στην Παλαιά Διαθήκη με την ετυμηγορία της έξωσης από τον Παράδεισο. Η έξωση αυτή εγκαινιάζει ένα καθεστώς ενοχής, σύμφυτο με τη γνώση του καλού και του κακού, που σε αντίθεση με τη γνώση των πραγμάτων δεν στηρίζεται στο όνομα, με την ορολογία του Μπένγιαμιν, στα συγκεκριμένα γλωσσικά στοιχεία που έχουν τις ρίζες τους σε αυτό, αλλά στη γλωσσική αφαίρεση, στην εκμετάλλευση της γλώσσας ως μέσου διαμήνυσης αυτού που στην ίδια είναι εξωτερικό.⁵⁵ Η κρίση και η ενοχή προκύπτουν

51. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 145-146.

52. *Ό.π.*, σ. 141.

53. Πρβλ. Winfried Menninghaus, *Walter Benjamins Theorie der Sprachmagie*, Suhrkamp, Φρανκφούρτη, 1995, σ. 56.

54. «Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen», *ό.π.*, σ. 153.

55. Βλ. *ό.π.*, σ. 154.

ως άμεσες, και ως προς τούτο μαγικές, εκδηλώσεις της γλωσσικής εμμεσότητας, της παντοκρατορίας της αφάιρεσης. Κάτι ανάλογο συμβαίνει στην περίπτωση του χρήματος, το οποίο καταστατικά αυτονομείται από τη χρήση του και μετατρέπεται σε αυτοσκοπό. Ασκεί τότε μια γοητεία, η οποία εκδηλώνεται με τον πλέον σαφή τρόπο στο φαινόμενο της πορνείας και οριακά, της «αγάπης για την πόρνη». Χαρακτηριστικό μιας τέτοιας αγάπης είναι ότι η εργαλειοποίηση της ερωτικής ζωής αγγίζει το όριο στο οποίο καθίσταται ως τέτοια, ως εργαλειοποίηση δηλαδή, αντικείμενο του έρωτα. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο έμμεσος έρωτας αποκτά τη δική του αμεσότητα και έρχεται από τον αντίθετο δρόμο να συναντήσει την ιερή αμεσότητα η οποία δεν γνωρίζει καμιά σχέση μέσου και σκοπού. Δεν είναι έτσι παράξενο ότι ο Μπένγιαμιν αποδίδει στην εκπεσούσα γλώσσα μια «αυστηρότερη καθαρότητα».⁵⁶ Από αυτήν την οπτική γωνία η ένταση που διέπει τη μαγική λειτουργία της γλώσσας συνιστά ταυτοχρόνως την ένταση μιας πορνείας της γλώσσας. Και τούτο ισχύει τόσο από την άποψη της γλωσσικής έκπτωσης, της συμβατικής συγκρότησης της γλώσσας, όσο και από την αντίστροφη, από την πλευρά της μεσσιανικής αποστολής του μεταφραστή που αποσκοπεί στο ιδεώδες της γλωσσικής ολοκλήρωσης.⁵⁷ Αν δηλαδή «η πόρνη δεν πουλάει» απλώς «τον εαυτό της μα την πορνεία»,⁵⁸ τότε η εμμενής μεταφρασιμότητα των έργων θεμελιώνεται την ίδια στιγμή σε μια θεϊκή και σε μια πορνογραφική αρχή. Ό,τι ο Μπένγιαμιν έγραφε σε σχέση με το έργο του Μπωντλαίρ, ότι δηλαδή η «αγάπη για την πόρνη είναι η αποθέωση της ταύτισης με το εμπόρευμα»⁵⁹ ως ανταλλακτική αξία, μπορεί να λεχθεί εξίσου και για την ερωτική σχέση που εγκαθιδρύεται με τη μετάφρα-

56. Ο.π., σ. 153.

57. «Το ίδιο το όνομα», σημειώνει η Bettine Menke, παραπέμποντας στη θεολογίζουσα αναφορά του Benjamin περί γλωσσικού και ονοματοδοτικού χαρίσματος στον άνθρωπο, «[...] αποτελεί άλλωστε εξαρχής μετάφραση». Bettine Menke, «Benjamin vor dem Gesetz, Die Kritik der Gewalt in der Lektüre Derridas», στο *Gewalt und Gerechtigkeit. Derrida-Benjamin*, (επιμ.) Anselm Haverkamp, Suhrkamp, Φρανκφούρτη, 1994, σ. 243.

58. Γιώργος Σαγκριώτης, *Ο δίκαιος και η πόρνη*, Έρασμος, Αθήνα, 2003, σ. 17.

59. *Das Passagen-Werk*, ό.π., σ. 575.

ση. Είναι η αποθέωση της ταύτισης με την ανταλλακτική αξία της γλώσσας. Η μαγεία της γλώσσας συνίσταται στο ότι σε αυτήν το «άμεσο είναι η εμμεσότητα»,⁶⁰ η θεολογία της είναι η «λογική της ανταλλαγής».⁶¹ Αν επιτρέπεται στο σημείο αυτό ένα λογοπαίγνιο, που σε μεγάλο βαθμό δικαιολογείται από το αντικείμενο, πρόκειται για ένα είδος ιερής πορνείας ή πορνικής ιερότητας.

Δικαιολογείται από το αντικείμενο, μεταξύ άλλων διότι ο ίδιος ο Μπένγιαμιν, σε ένα λιγότερο γνωστό κείμενό του που επιγράφεται «Κρατικό μονοπώλιο πορνογραφίας» [Staatsmonopol für Pornographie] θεματοποιεί την εν λόγω σχέση: «Χαϊδευτικά και εταιρικά ονόματα, βρисиές και όρκοι, προσευχές και αισχρολογίες. Όλα τούτα είναι είτε υπερβολικά στην έκφραση, ανέκφραστα, ιερά, ίζημα μιας λατρευτικής γλώσσας ή υπερβολικά σαφή στη διαμήνυση, αδιάντροπα, απορριπτέα [...] Είναι γνωστό με πόση ακρίβεια αντιστοιχούν το ένα στο άλλο αυτά τα άκρα μέσα στην πολωτική τους ένταση».⁶² Το ενδιαφέρον αυτής της αντιστοίχισης στον Μπένγιαμιν είναι κάθε άλλο παρά ανθρωπολογικό, μολονότι θα μπορούσε κάλλιστα να επιβεβαιωθεί από ανθρωπολογικές έρευνες για την παγανιστική λατρευτική ζωή. Διότι η αναφορά στην πορνεία δεν έχει στον Μπένγιαμιν τη σημασία της αναδρομής σε μια ανθρωπολογική σταθερά ή σε ένα ιστορικό παρελθόν, αλλά αντιθέτως εκπροσωπεί τον διωγμό της «φύση[ς] από το τελευταίο της ιερό, τη σεξουαλικότητα». «Αυτή», γράφει, «είναι η ηθικότητα της πόρνης. Μέσα στον έρωτα αναπαριστά τον πολιτισμό, ο Έρως, που είναι ο πιο φοβερός ατομικιστής, ο μεγαλύτερος εχθρός του πολιτισμού, μπορεί κι αυτός να διαστραφεί, μπορεί κι αυτός να υπηρετήσει τον πολιτισμό».⁶³ Η πόρνη, λοιπόν χρησιμοποιεί τη φυσικότητα των γενετήσιων σχέσεων μόνο σαν ένα είδος φορέα πάνω στον οποίο ταυτόχρονα απαλλάσσεται από το φυσικό της υπόβαθρο, όπως η καθαρή γλώσσα από την εξωτερική σημασιολογι-

60. Hermann Schweppenhäuser, «Name-Logos-Ausdruck. Elemente der benjaminschen Sprachtheorie», στο *Ein Physiognom der Dinge. Aspekte des Benjaminschen Denkens*, zu Klampen, Λύνεμπουργκ, 1992, σ. 69.

61. *Ο.π.*, σ. 69.

62. Walter Benjamin, «Staatsmonopol für Pornographie», *GS IV.1*, σ. 457.

63. *Briefe*, *ό.π.*, σ. 67-68.

κή της αναφορά. Στο εννοιολογικό οπλοστάσιο του Μπένγιαμιν η πορνεία εκπροσωπεί την απόλυτη εργαλειακότητα, την τέλεια εμμεσότητα. Αν όμως στην τελείωσή της η εμμεσότητα δεν είχε τη δική της αμεσότητα, τότε θα ήταν αδύνατη η εκπλήρωση της αποστολής του μεταφραστή. Το ανεπανάληπτο πρωτότυπο θα ήταν αμετάφραστο, αν η επανάληψη δεν ήταν δυνατό να έχει τον δικό της ανεπανάληπτο χαρακτήρα.

Διότι, πιο άλλο είναι το ερώτημα περί της δυνατότητας της μετάφρασης αν όχι εκείνο περί της δυνατότητας επανάληψης αυτού που είναι το ίδιο ανεπανάληπτο. Αυτή ήταν η ερωτηματοθεσία του Τσέλαν, ο οποίος θεωρεί την ποίηση σύμφωνα με τα ίδια του τα λόγια ως «το πεπρωμένο της μοναδικότητας της γλώσσας [...] όχι αυτό που είναι δις επαναλαμβανόμενο».⁶⁴ Και αυτή είναι επίσης η ερωτηματοθεσία του Μπένγιαμιν, μόνο που σε αντίθεση με την προσφάτως προσφιλή ερμηνεία της γερμανικής λέξης «Aufgabe» ως παραίτησης,⁶⁵ ο Μπένγιαμιν ισχυρίζεται emphaticά ότι η μετάφραση είναι δυνατή, απεριόριστα δε δυνατή στην περίπτωση του ιερού κειμένου. Υπό αυτούς τους όρους η ιερή «αποστολή» του μεταφραστή θα συνίστατο στο να αναδείξει την πορνική διάσταση του πρωτοτύπου και κατ' αυτόν τον τρόπο να εκπορνεύσει τη δική του γλώσσα.

Ας ανακεφαλαιώσουμε το πρόβλημα. Η γλωσσική και μεταφραστική θεωρία του Μπένγιαμιν αρθρώνεται στη βάση διπολικών αντιθέσεων, μεταξύ ονόματος και λέξης, μεταξύ πνευματικών και ρηματικών περιεχομένων, μεταξύ τρόπου του εννοείν και εννοουμένου κ.ο.κ. ..., αντιθέσεις οι οποίες μπορούν να συνοψιστούν σε εκείνη μεταξύ γλωσσικής αμεσότητας και εργαλειακής αυθαιρεσίας της γλώσσας. Στο μέτρο όμως που η εργαλειακότητα διαθέτει τη δική της μαγεία, τη δική της αμεσότητα, μια γέφυρα μοιάζει να ενώνει τα αντίθετα, χωρίς την ίδια στιγμή να ματαιώνει τη διάκρισή τους. Με αυτήν τη σκέψη βρισκόμαστε ίσως στο πλέον κομβικό σημείο της διαλεκτικής του Μπένγιαμιν, ο οποίος στις προεργασίες για το δοκίμιό του πάνω

64. Στο Άξελ Γκέλχαους, *ό.π.*, σ. 457.

65. Βλ. π.χ. Carol Jacobs, «Die Monstrosität der Übersetzung» και Paul de Man, «Schlußfolgerungen: Walter Benjamins "Die Aufgabe des Übersetzers"», στο Alfred Hirsch (επιμ.), *ό.π.*, σ. 174 και 192, αντιστοίχως.

στον Καρλ Κράους όριζε τη διαλεκτική ακριβώς ως «τη σχέση της γλώσσας προς τον έρωτα».⁶⁶

Η αναγωγή της μεταφραστικής διαδικασίας στην ερωτική σφαίρα δεν αποτελεί συνεπώς εδώ απλή μεταφορά. Ανήκει οπωσδήποτε στην παράδοση των μεταφραστικών θεωριών και σίγουρα χαρακτηρίζει την περίπτωση του Μπένγιαμιν, ο οποίος σε πάρα πολλά σημεία του έργου του συνδέει την ερωτική σχέση με τη φύση της γλώσσας. Κοινός παρονομαστής δεν είναι άλλος από την αμεσότητα και τη μοναδικότητα, έτσι όπως αυτές εκδηλώνονται τόσο στην περίπτωση του ονόματος, το οποίο αντιστοιχεί στη θεολογική κατηγορία της αποκάλυψης και δεν επιδέχεται μετάφραση, όσο και σε αυτήν της ιδεώδους ερωτικής σχέσης. Γι' αυτό και από όλα τα σχετικά χωρία που απαντούν στο έργο του Μπένγιαμιν αξίζει να θυμηθεί κανείς εδώ εκείνον τον αφορισμό από τον *Μονόδρομο* σύμφωνα με τον οποίο «Δύο άνθρωποι που αγαπιούνται, κρατιούνται πάνω απ' όλα από τα ονόματά τους»,⁶⁷ καθώς και την παρατήρηση ότι «ολόκληρη η *Θεία Κωμωδία* δεν είναι παρά η αύρα γύρω από το όνομα *Βεατρίκη*».⁶⁸ Αλλά καθώς στη γερμανική λέξη «Brot» και στη γαλλική «pain» το εννοούμενο είναι μεν το ίδιο, ο τρόπος του εννοείν ωστόσο διαφορετικός,⁶⁹ ο μεταφραστής καλείται να πράξει το αδιανόητο: να μεταφράσει τα ονόματα, ή, όπως προσθέτει ο Ντερριντά στο κείμενο του για το εν λόγω δοκίμιο του Μπένγιαμιν, να μεταφράσει τις υπογραφές.⁷⁰

Με τον ίδιο περίπου τρόπο όπως και ο Μπένγιαμιν, ο Ντερριντά διαβάσει στον μύθο της Βαβέλ την ταυτότητα ανάμεσα στην ανθρώπινη γλωσσική πρόθεση και τον θείο λόγο της τιμωρίας και προσδιορίζει την καταστροφή, την αποδόμηση του πύργου ως την αφετηριακή πράξη μιας ενοχής υπό το βάρος της οποίας είναι οι άνθρωποι

66. *GS* II.3, σ. 1096.

67. Walter Benjamin, «Einbahnstrasse», *GS* IV.1, σ. 119.

68. Walter Benjamin, «Kurze Schatten <1>», *GS* IV.1, σ. 369.

69. Βλ. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 140.

70. Jacques Derrida, «Babylonische Türme. Wege, Umwege, Abwege», στο Alfred Hirsch (επιμ.), *ό.π.*, σ. 163.

αναγκασμένοι να ζουν στο εξής. Παρομοίως ο Μπένγιαμιν είχε τοποθετήσει στην ύπαρξη του δέντρου της γνώσης του καλού και του κακού τη μυθική πρωταρχή του δικαίου, το οποίο εγκλωβίζει τον κόσμο των ζώντων σε μια συνάφεια ενοχής [Schuldzusammenhang]. Και για τους δύο συγγραφείς η μετάφραση προβάλλει ως επιταγή με στόχο την έξοδο από αυτήν τη συνάφεια. Από το γεγονός ωστόσο ότι ο ίδιος ο Θεός εγκαινιάζει ως τιμωρός αυτό που ο Μπένγιαμιν ονομάζει τον Λόγο της κρίσεως, ο Ντερριντά αντλεί το συμπέρασμα ότι «ο Θεός υποτάσσει [τους Σημίτες] στον νόμο μιας αναγκαίας και αδύνατης μετάφρασης»,⁷¹ ότι επομένως το πρόβλημα της μετάφρασης είναι τόσο επιτακτικό όσο και ανεπίλυτο. Ο Μπένγιαμιν ωστόσο δεν ισχυρίζεται κάτι τέτοιο. Μολονότι αναγνωρίζει τον κίνδυνο της κατακρήμνισης «σε απύθμενα γλωσσικά βάθη», θεωρεί ότι «υπάρχει ένα κράτημα».⁷² Μάλιστα η ίδια η έννοια της αποστολής εμφανίζεται στο δοκίμιο *Για τη γλώσσα γενικά και για τη γλώσσα του ανθρώπου* σε μια ανάλογη συνάφεια οριακής αποφυγής της αβύσσου.⁷³ Νωρίτερα ακόμη, σε ένα νεανικό του κείμενο για τον Χαίλντερλιν, ο Μπένγιαμιν είχε χρησιμοποιήσει τον όρο «αποστολή» προκειμένου να αποδώσει «το έσχατο θεμέλιο» στην ποίηση «στο οποίο έχει προσβαση η ανάλυση», τοποθετώντας μάλιστα την αποστολή ως διαμεσολάβηση μεταξύ ποίησης και «αλήθειας»,⁷⁴ σύνδεση ολότελα ξένη στην προβληματική του Ντερριντά, παρόλο που μοιράζεται τόσες κοινές προκειμένες με τον Μπένγιαμιν ως θεωρητικό της μετάφρασης. Πού έγκειται λοιπόν η διαφορά μεταξύ των δύο μεταφραστικών θεωριών, η οποία πιθανόν να οδηγεί και στη σκιαγράφηση της διαφοράς μεταξύ διαλεκτικής και αποδόμησης;

Σίγουρα όχι στη σύνδεση της γλωσσικής με την ερωτική ζωή. Η «διαλεκτική», όπως αναφέρθηκε, «είναι η σχέση της γλώσσας προς τον έρωτα». Αλλά ο Ντερριντά επιθυμεί και κατορθώνει να αποφύγει την

71. *Ο.π.*, σ. 129.

72. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 147.

73. Βλ. «Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen», *ό.π.*, σ. 141.

74. Βλ. Walter Benjamin, «Zwei Gedichte von Friedrich Hölderlin. Dichtermut – "Blödigkeit"», στο *GS II.1*, σ. 105.

αναγωγή στην ερωτική σφαίρα εξίσου λίγο με τον Μπένγιαμιν. Επειδή ο μεταφραστής δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην αποστολή του αλλά ούτε και να την αποποιηθεί οδηγείται, κατά τον Γάλλο φιλόσοφο, εν είδει ψυχαναλυτικής μεταβίβασης [Übertragung] σε έναν έρωτα ή ένα μίσος απέναντι στη γλώσσα και τη γραφή του πρωτοτύπου, απέναντι «στον δεσμό της αγάπης», όπως γράφει, «υπό το έμβλημα του οποίου βρίσκεται ο γάμος μεταξύ του συγγραφέα του πρωτοτύπου και της δικής του γλώσσας». ⁷⁵ Υπάρχει επομένως ένας δεσμός αγάπης, ένας ερωτικός δεσμός της μετάφρασης, μια «επιθυμία για τον άλλο», ⁷⁶ η οποία όμως δεν μπορεί να εξαργυρωθεί, διότι «ένας πυρήνας αντιστέκεται στη μετάφραση την οποία έλκει ερωτικά». ⁷⁷ Ο λόγος περί εξαργύρωσης, περί χρέους και ευθύνης, όπως ερμηνεύει ο Ντερριντά τη γερμανική «Aufgabe», δεν αφήνει περιθώριο αμφιβολίας για τον χρηματικό χαρακτήρα, για την εμμεσότητα αυτού του ερωτικού δεσμού και στην αντίληψη του Ντερριντά, ο οποίος δεν διστάζει να μιλήσει για ένα «οικονομικό πρόβλημα της μετάφρασης». ⁷⁸ Για άλλη μια φορά η ανάλυση εισέρχεται στα εδάφη της πορνείας. Ανατρέχοντας μάλιστα στη μεταφορά του Μπένγιαμιν, κατά τον οποίο «η γλώσσα της μετάφρασης» δεν προσφέρεται με τη σειρά της προς μετάφραση, διότι «περικλείει το περιεχόμενό της όπως οι φαρδιές πτυχώσεις ενός βασιλικού μανδύα», ⁷⁹ ο Ντερριντά προσφεύγει σε μια σχεδόν πορνογραφική εικονοποιία, προκειμένου να αποτυπώσει την ιδιαιτερότητα της γλώσσας αυτής. «Αυτό που μετρά είναι το σώμα του βασιλιά [...] ο φαλλός γύρω από τον οποίο καταγίνεται μια μετάφραση, τυλίγοντάς τον με τη γλώσσα της, γύρω από τον οποίο αναπτύσσεται και σχηματίζει πτυχώσεις [...] γύρω από τον οποίο προσφέρει χυμούς, δαγκώνει και τσιμπά». ⁸⁰ Όπως και στον Μπένγιαμιν το πρόβλημα συμπτυκνώνεται στην πορνεία ως πρότυπο της σύμβασης, στην οποία η γλώσσα περιέρχεται μετά την πτώση ή βρίσκεται εξαοχής, όπως αφή-

75. Jacques Derrida, *ό.π.*, σ. 131.

76. *Ό.π.*, σ. 137.

77. *Ό.π.*, σ. 149.

78. *Ό.π.*, σ. 144.

79. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 141.

80. Jacques Derrida, *ό.π.*, σ. 151.

νει ο Ντερριντά να εννοηθεί. Μόνο που στη δική του περίπτωση, όλως περιέργως, η σύμβαση, η οικονομική αυτή δοσοληψία, δεν αφορά σε μια πορνική εκδούλευση αλλά στη σύναψη ενός νόμιμου γαμήλιου συμβολαίου. Ο βασιλιάς και ο μανδύας του, ο βασιλιάς και η βασίλισσα συνάπτουν κατά τον Ντερριντά με τη μετάφραση ένα συμβόλαιο, και μάλιστα «το συμβόλαιο όλων των συμβολαίων». «Το μεταφραστικό συμβόλαιο [...] θα ήταν το απόλυτο συμβόλαιο [...] αυτό που επιτρέπει σε ένα συμβόλαιο να είναι συμβόλαιο».⁸¹ Αλλά αυτό που επιτρέπει σε ένα συμβόλαιο να είναι συμβόλαιο (το συμβόλαιο του συμβολαίου, όπως στον Φίχτε η μορφή της μορφής, στον ρομαντισμό η «ποίηση της ποίησης» ή στον Μπένγιαμιν η γλώσσα της γλώσσας) δεν μπορεί παρά να είναι μια πρωταρχική [ursprüngliche] πράξη βίας και με αυτήν την έννοια η πρωταρχή [Ursprung] του δικαίου. Η αποδομητική κριτική του Ντερριντά στον Μπένγιαμιν συνίσταται έτσι στο ότι, στο μέτρο που ο τελευταίος επιμένει στη διάκριση μεταξύ πρωτοτύπου και μετάφρασης, «επαναλαμβάνει τη θεμελίωση του δικαίου».⁸²

Κάτι τέτοιο θα ήταν ασφαλώς εντελώς αντίθετο στις προθέσεις του Μπένγιαμιν, μεγάλο μέρος του έργου του οποίου είναι αφιερωμένο ακριβώς στην καταστροφική κριτική του δικαίου στο όνομα της δικαιοσύνης [Gerechtigkeit], την οποία διακρίνει συστηματικά από αυτό. Το επιχείρημα του Ντερριντά, έτσι όπως αναπτύσσεται σε ένα πολύ συγγενές του κείμενο πάνω στο δοκίμιο του Μπένγιαμιν *Για την κριτική της βίας* καταλήγει στο ότι ο καταστροφικός χαρακτήρας αυτής της κριτικής επανενεργοποιεί άθελα τη βία που ενυπάρχει στη μυθική πρωταρχή του δικαίου και καθιστά αναγκαία την προσφυγή σε μια αυθεντία, η ειρωνική εμφάνιση της οποίας λαμβάνει χώρα στην ίδια την υπογραφή, τη σφραγίδα του Μπένγιαμιν: «Βάλτε», δηλαδή κυρίαρχος.⁸³ Ως συνέπεια ο Ντερριντά θεωρεί ότι το υπερβατολογικό μεταφραστικό δίκαιο του Μπένγιαμιν αναλογεί στο θετικό, για παράδειγμα στη γαλλική νομοθεσία, η οποία ρυθμίζει το δίκαιο της με-

81. *Ο.π.*, σ. 143.

82. *Ο.π.*, σ. 153.

83. Βλ. Jacques Derrida, *Gesetzeskraft. Der mystische Grund der Autorität*, Suhrkamp. Φρανκφούρτη, 1991, σ. 113 κ.ε.

τάφρασης στη βάση της αντίληψης ότι ο μεταφραστής «καταθέτει μέσα στην έκφραση το τεκμήριο της δικής του προσωπικότητας», ότι «το έργο [Aufgabe] του μεταφραστή προσφέρει αφορμή για προσωπική εξωτερίκευση».⁸⁴

Στο σημείο αυτό διαφαίνεται μια σοβαρή αδυναμία της επιχειρηματολογίας του Ντερριντά με αρκετά διαυγή τρόπο. Διότι η ιδιαιτερότητα της δουλειάς του μεταφραστή συνίσταται κατά τον Μπένγιαμιν στο ακριβές αντίθετο. Κατονομάζοντας ενίοτε θετικά την καθαρή γλώσσα ως απότερη μεσσιανική αναφορά της μεταφραστικής αποστολής, αναζητώντας στον Θεό την έσχατη εγγύηση για εκείνο που δεν μπορεί να έχει καμιά εγγύηση,⁸⁵ ο Μπένγιαμιν ουδέποτε ταυτίζει το όνομα του Θεού με εκείνο ενός προσωπικού, παντοδύναμου και υπέρτατου νομοθέτη. Σχολιάζοντας την *Αποστολή του μεταφραστή*, ο Ντερριντά καταλήγει στην παραπάνω σκέψη, εκμεταλλεόμενος μεταξύ άλλων την μεταφορική του Μπένγιαμιν περί καρπού και φλούδας, καρπού και μεμβράνης, στην οποία απεικονίζεται η σχέση μεταξύ του περιεχομένου και της γλώσσας στο πρωτότυπο έργο. Στη μεμβράνη αυτή ο Ντερριντά διαβάζει τον «υμένα», αυτό που σφραγίζει την είσοδο στο σώμα και στο σώμα του πρωτότυπου κειμένου, αλλά και ως σφραγίδα πιστοποιεί το συμβόλαιο της μεταφραστικής εισόδου, που έχει ως επακόλουθο τη ρήξη, μια γλώσσα «ανάρμοστη, βίαιη και ξένη».⁸⁶ Αλλά τον μυθικό χαρακτήρα του παρθενικού ιδεώδους είχε τοποθετήσει στο στόχαστρο της κριτικής του ο Μπένγιαμιν ήδη πολύ νωρίτερα, στο δοκίμιό του για τις *Εκλεκτικές συγγένειες του Γκαίτε*.⁸⁷ Είναι μάλιστα στο ίδιο δοκίμιο, όπου ο Μπένγιαμιν, στην προσπάθειά του να διακρίνει το είδος τού φιλολογικού σχολίου από αυτό της κριτικής, ασχολείται με τον πλέον συνεπή κατά την κρίση του

84. Jacques Derrida, «Babylonische Türme. Wege, Umwege, Abwege», *ό.π.*, σ. 156.

85. Ο Derrida συζητά εκτεταμένα το πρόβλημα της εγγύησης και της μαρτυρίας ως κατεξοχήν πρόβλημα του δικαίου και της μετάφρασης. Βλ. Jacques Derrida, *Μαρτυρία και μετάφραση. Επιβιώνοντας ποιητικά*, Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, Αθήνα, 1996, σ. 21 κ.ε.

86. Βλ. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 141.

87. Για την έννοια της παρθενίας στον Benjamin σε συνάρτηση με τη γενικότερη θεωρία του για τον έρωτα, βλ. Sigrid Weigel, «Eros», στο Michael Opitz και Erdmut Wizisla (επιμ.), *ό.π.*, σ. 312-313.

τύπο της γαμήλιας συμφωνίας, τον διάσημο ορισμό του γάμου που δίνει ο Καντ στη *Μεταφυσική των ηθών*.⁸⁸ Αδύνατη και αποτυχημένη είναι κατά τον Μπένγιαμιν η απόπειρα του Καντ να θεμελιώσει την ηθική εγκυρότητα του γάμου με βάση την εμπράγματα φύση του, και κατά τούτο να αναχθεί, τηρουμένων των αναλογιών από το επίπεδο του σχολίου σε αυτό της κριτικής, ή, όπως ισχυρίζεται πιο πριν από αυτό του «χημικού» σε εκείνο του «αλχημιστή». Και ακριβώς σε αντιδιαστολή με την καντιανή μέθοδο, με την οποία θεωρεί ότι «μπορεί να συναχθεί μόνο το απορριπτέο» του γάμου, ο Μπένγιαμιν εισάγει και πάλι τη μεταφορά της «σφραγίδας», που ως μορφή «μπορεί να συλληφθεί μόνο μέσα στη φιλοσοφική εμπειρία της θείκης της εντύπωσης, [που] είναι εναργής μόνο μέσα στη μακάρια εποπτεία του θείκου ονόματος».⁸⁹

Αν η σφραγίδα του ονόματος αυτού μπορεί ακόμη να αποκαλείται υμένας, τότε πρόκειται για έναν υμένα που πλέον δεν εγγυάται ούτε την αξιοπρέπεια, ούτε την απλή αγοραστική τιμή, αλλά κάτι που θα ήταν η «καθαρή αξία» του προσώπου και προϋποθέτει, στο πλαίσιο μιας οριακής διαλεκτικής, την κάθαρση από τη μυθική καθαρότητα. Όπως η πόρνη μπορεί να είναι πόρνη μόνο αρνούμενη την προσωπικότητά της, έτσι και ο μεταφραστής φέρνει σε πέρας την αποστολή του μόνο στο μέτρο που εξαφανίζει το δικό του πρόσωπο, που καταστρέφει τον εαυτό του ως προσωπικότητα και ως φορέα προσωπικών προθέσεων. Η θεωρία της μετάφρασης του Μπένγιαμιν βρίσκεται υπό τον αστερισμό της θεωρίας του μπαρόκ δράματος και της επιβολής του πράγματος επί του προσώπου. Σαν τη φιγούρα του δολοπλόκου στο εν λόγω δράμα, ο μεταφραστής δεν είναι ο εμπνευσμένος δημιουργός, αλλά ο «ο άρχοντας των σημασιών».⁹⁰ Τον χαρακτηρισμό ως «μπαρόκ» θα αποδεχτεί άλλωστε ο Μπένγιαμιν και για τις θεωρούμενες ως υποδειγματικές μεταφράσεις του Σοφοκλή από τον

88. «[...] ο γάμος (matrimonium), δηλαδή η σύνδεση δύο προσώπων διαφορετικού φύλου με σκοπό την ισόβια αμοιβαία κατοχή των γενετήσιων ικανοτήτων τους», Immanuel Kant, *Die Metaphysik der Sitten*, Suhrkamp, Φρανκφούρτη, σ. 390 (AB 107).

89. Walter Benjamin, «Goethes Wahlverwandtschaften», *GS I.1*, σ. 128.

90. *Ο.π.*, σ. 384.

Χαίλντερλιν.⁹¹ Η έννοια, επομένως, μιας «αληθινής γλώσσας», σε αντίθεση απ' ό,τι μοιάζει να πιστεύει ο Ντερριντά, δεν σχετίζεται με το ερώτημα περί της αυθεντικότητας του γλωσσικού έργου αλλά με το ζήτημα της αλήθειας ως «θανάτου της πρόθεσης»,⁹² τον οποίο επιφέρει η πόρνη, απαξιώνοντας μέσα στη γενικευμένη ανταλλαγή κάθε σημασία. Σε τούτο συνίσταται και η αλληγορική λειτουργία με την οποία είναι επιφορτισμένη στη σκέψη του Μπένγιαμιν ως κληρονόμος του μπαρόκ δράματος. Η έλξη της έγκειται στη μαγεία που ασκεί η γλώσσα υπό το καθεστώς της Πτώσης, μια δαιμονικότητα όμως που στρέφεται εναντίον του εαυτού της, όπως επιχείρησε να δείξει ο Μπένγιαμιν στην περίπτωση του Καρλ Κράους. Εμπεπλεγμένη στη συνάφεια ενοχής, στην απαίτηση της μετάφρασης, η γλώσσα δεν μπορεί να μιλήσει ως εάν βρισκόταν στον Παράδεισο και είναι καταδικασμένη στην αφαίρεση. Της απομένει όμως μια διαλεκτική-αλληγορική δυνατότητα, η δυνατότητα να κινήσει μια δικαστική διαδικασία εναντίον της αφαίρεσης της ίδιας. Διαβάζει κανείς στο δοκίμιο για τον Καρλ Κράους: «Η δόξα της εικόνας της θείας δικαιοσύνης ως γλώσσας [...] αυτό είναι το γνήσιο εβραϊκό *salto mortale* με το οποίο [ο Κράους] προσπαθεί να σπάσει τα δεσμά της κατάρας του δαίμονα. Διότι αυτή είναι η τελευταία υπηρεσιακή πράξη αυτού του φανατικού: να φέρει την ίδια την τάξη του δικαίου στη θέση του κατηγορουμένου».⁹³

Με σύνθημα τη ρήση του Λόος, ότι «άξια του ανθρώπου είναι μόνο η καταστροφική εργασία», ο Μπένγιαμιν επιμένει στο θεολογικό μοτίβο με το οποίο εισήχθη το πρόβλημα, αναφέρεται στον Κράους ως έναν «άγγελο» και εγκωμιάζει το οικοδομικό σχέδιο του «Grandhotel Babylon», παραθέτοντας αρχιτεκτονικά σχόλια του Σέρμπαρτ, για τα οποία γράφει ότι κάποιος «βασιλιάς θα πρέπει να του τα 'βαλε στο στόμα».⁹⁴ Πίσω από την ερμηνεία που δίνει ο Ντερριντά στο δοκίμιο του Μπένγιαμιν για τη μετάφραση φαίνεται να βρίσκεται η προσπάθεια να απαλλάξει τη διαλεκτική από τα όποια μεταφυσικά της

91. *Ο.π.*, σ. 364-65.

92. Βλ. «Der Ursprung des deutschen Trauerspiels», *ό.π.*, σ. 216.

93. Walter Benjamin, «Karl Kraus», *GS* II.1, σ. 349. Για τη σημασία της υπεράσπισης της πορνείας από τον Kraus, βλ. *ό.π.*, σ. 353.

94. Walter Benjamin, «[Paralipomena zu "Karl Kraus"]», *GS* II.3, *ό.π.*, σ. 1106.

κατάλοιπα, να αποδομήσει τον βασιλιά που θεωρεί ότι βρίσκεται στον πυρήνα της και η υπογραφή του οποίου μπορεί να είναι μια πράξη τυπική, σύμφωνα με τις *Παραδόσεις για τη φιλοσοφία του δικαίου* του Χέγκελ, και ωστόσο από αυτήν, από το όνομα, εξαρτώνται τα πάντα.⁹⁵ Στην πόρνη όμως, κατά τον Μπένγιαμιν, είναι αποτυπωμένες «δυο αντιτιθέμενες αρχές. Η αναρχική αρχή της ηδονής και η ιεραρχική αρχή της θείας λατρείας, είτε ονομάζεται Θεός [...] είτε χρήμα».⁹⁶ Στην έννοια του «καθαρού μέσου» [reines Mittel] μπορούν να συναντηθούν, και πιθανότατα σε τούτο συνίσταται η ιδιαίτερη διαλεκτική συγκρότηση του επιχειρήματος του Μπένγιαμιν, από τη μια η πορνική αναγωγή του απλού μέσου σε σκοπό και από την άλλη η ολοσχερής ανατροπή κάθε σκοπιμοθηρικής σχέσης, έτσι όπως αυτή αποτυπώνεται παραδειγματικά μέσω της αναφοράς στη σύλληψη της γενικής απεργίας από τον Σορέλ.⁹⁷ Η αλληγορία, αλλά και η μετάφραση, ζει μέσα σε αυτήν την αντινομία, λύση της οποίας μπορεί να επιτευχθεί μόνο προσωρινά, όπως λέει ο Μπένγιαμιν, «εντατικά»,⁹⁸ με τη μορφή μιας αστραπιαίας μεταστροφής. Και έτσι, παραδόξως, η ένσταση του Ντερριντά εναντίον της συμφιλιωτικής αρμονίας της διαλεκτικής αποκλείει το διαλεκτικό *salto mortale*, το «άλμα πάνω από τη δική μας γλώσσα».⁹⁹ Δεν υπάρχει ίσως καλύτερο παράδειγμα για να αποδώσει κανείς αυτήν τη μεταστροφή και να κλείσει την κατ' ανάγκη εξαιρετικά ελλιπή αυτή παρουσίαση της θεωρίας του Μπένγιαμιν για τη μετάφραση παρά επιστρέφοντας εκεί απ' όπου ξεκίνησε η συζήτηση, στον Πάουλ Τσέλαν και τον τρόπο που διαβάζει εκεί-

95. Πρβλ. G.W.F. Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Reclam, Στουτγάρδη, 1981, σ. 438. (προσθήκη στην παρ. 239). Για την έννοια της υπογραφής στο μπαρόκ και τη σχέση της με την αλληγορία, βλ. «Der Ursprung des deutschen Trauerspiels», *ό.π.*, σ. 388.

96. Walter Benjamin, «[Die Dirne]», *GS VI*, *ό.π.*, σ. 75.

97. Βλ. Walter Benjamin, *Zur Kritik der Gewalt*, *GS II.1*, *ό.π.*, σ. 191 κ.ε..

98. Βλ. «Η αποστολή του μεταφραστή», *ό.π.*, σ. 138.

99. «[La Traduction – Le pour et le contre]», *ό.π.*, σ. 159. Για μια ευρύτερη και εις βάθος πραγμάτευση του προβλήματος που ανοίγει η συζήτηση γύρω από το αποδομητικό εγχείρημα του Ντερριντά έναντι του Μπένγιαμιν καθώς και του ζητήματος της σχέσης μεταξύ «καταστροφικής» διαλεκτικής και αποδόμησης, βλ. Bettine Menke, *ό.π.*, σ. 217-275, όπου θίγεται η κρίσιμη σχέση μεταξύ θεωρίας του δικαίου και της γλώσσας.

νο το χωρίο από τον *Θάνατο του Νταντόν* του Μπύχνερ όπου η ηρωίδα Λουσίλ, οδηγούμενη στο ικρίωμα από την επαναστατική κυβέρνηση φωνάζει «Ζήτω ο βασιλεύς» [Es lebe der König]. «Βρίσκεται», γράφει, «εκεί η Λουσίλ» [...], η ίδια αυτή Λουσίλ για την οποία η γλώσσα έχει κάτι το προσωπικό και απτό. Βρίσκεται εκεί για άλλη μια φορά με το αιφνίδιό της “Ζήτω ο βασιλεύς!”. Έπειτα από όλα τα λόγια που προφέρονται πάνω στο βάθρο – τι λόγος! Είναι ο αντί-λόγος, [...] ο λόγος που δεν κλίνει πλέον το γόνυ στους στυλοβάτες και τα καμαρωτά άλογα της ιστορίας, είναι μια πράξη ελευθερίας. Είναι ένα βήμα».¹⁰⁰

100. Paul Celan, «Ο μεσημβρινός», μτφρ. Γιώργος Σαγκριώτης, *Πλανόδιον*, τχ. 29, Αθήνα, Ιούνιος 1999, σ. 20.